

BRÂNCUȘI
CONTRA **SUA'**

De aceeași autoare: *Sfântul nr. 6* (Humanitas, 2025); *101 cărți în 101 minicronici* (Humanitas, 2025); *Delicioasa poveste a cozonacului românesc* (Humanitas, 2024); *Englezul din Gara de Nord. După o poveste adevărată* (Humanitas, 2023); *Singur. Viața lui Mihail Sebastian* (Humanitas, 2022, 2023); *Nepovestitele iubiri. 7 mini-biografii sentimentale* (Humanitas, 2021, 2025); *Seducătorul domn Nae. Viața lui Nae Ionescu* (Humanitas, 2020, 2023); *Regele și Duduia. Carol II și Elena Lupescu dincolo de bârfe și clișee* (Humanitas, 2019, 2025); *Ei mă consideră făcător de minuni. Viața lui Arsenie Boca* (Humanitas, 2018, 2024); *Mistica rugăciunii și a revolverului. Viața lui Corneliu Zelea Codreanu* (Humanitas, 2017, 2021, 2022, 2025); *Mihai I, ultimul rege al românilor* (Humanitas, 2016, 2020, 2022); *Regina Maria. Ultima dorință* (Humanitas, 2015, 2016, 2018, 2020, 2025); *Spovedanie la Tanacu* (Humanitas, 2006, 2008, 2021; piesă de teatru în regia lui Andrei Șerban, cu premiera la New York în 2007, și film premiat la Cannes în 2012, în regia lui Cristian Mungiu, cu titlul *Dincolo de dealuri*); *Noaptea Patriarhului* (Polirom, 2009, Humanitas, 2019), *Povestea domniței Marina și a basarabeanului necunoscut* (Polirom, 2013, Cartier, 2024), *Tăierea fecioarelor* (Humanitas, 2018, ed. a doua)

TATIANA NICULESCU

BRÂNCUȘI
CONTRA **SUA'**

Ilustrații
de Mihail Coșulețu

Postfață
de Lia Bugnar

HUMANITAS

Redactor: Luminița Drăgan
Coperta: Mihail Coșulețu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2026

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Brâncuși contra SUA / Tatiana Niculescu;
il. de Mihail Coșulețu; postf. de Lia Bugnar. –
București: Humanitas, 2026
ISBN 978-973-50-9133-0
I. Coșulețu, Mihail (il.)
II. Bugnar, Lia (postf.)
821.135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Un fel de cuvânt-înainte

Procesul intentat de Brâncuși sistemului vamal american, care îl obliga să plătească, la sosirea lui la New York la bordul vasului Paris, taxe pentru *Pasărea în vazduh*, încadrată în categoria ustensilelor de bucătărie, e celebru. E considerat actul de naștere al artei moderne. Potrivit legii americane a tarifelor, pasărea sculptorului franco-român nu semăna cu nimic cunoscut și, cu atât mai puțin, cu o operă de artă care ar fi fost, potrivit aceleiași legi, scutită de taxe vamale. Astfel a început bătălia în instanță, din 1926, în care, sfătuit de un grup de prieteni, Brâncuși dădea în judecată guvernul SUA.

Acest episod din viața lui Brâncuși îmi era, ca multor români, prea puțin cunoscut la începutul anilor 1990. Prin 1996, presa culturală franceză anunța că regizorul Eric Vigner avusese ideea de a dramatiza câteva momente ale procesului la Centrul Pompidou de la Paris, care găzduiește opera și atelierul lui Brâncuși. Peste câțiva ani, pe când trăiam la Londra, am ascultat la BBC Radio4 o altă dramatizare a procesului. Nu mai știu dacă era înainte, sau după apariția, în 1999, a cărții lui Margit Rowell *Brancusi Vs. United States. The Historic Trial, 1928*, pe care mi-am cumpărat-o de îndată, apoi am pierdut-o și, mai târziu, am regăsit-o, scriind despre proces. Volumul conține „minuta” întregului proces, după transcrierea originală din 1928, păstrată la Museum of Modern Art Library de la New York.

Întâmplarea a făcut ca, în 2010, să fiu invitată la un atelier de teatru organizat de Andrei Șerban la Horezu și dedicat inițial lui Brâncuși. Cum biografia sculptorului mă pasiona, am încropit câteva scene dintr-o piesă de teatru care avea să poarte numele dosarului lui Brâncuși, bazându-mă, pentru unele replici și declarații, pe transcrierea publicată în 1999. Prima lectură a acestor scene

au făcut-o tinerii actori adunați atunci la atelierul de la Horezu. Lia Bugnar se afla printre ei, deopotrivă ca actriță și scenaristă. Ea avea să scrie prima și singura cronică a piesei de teatru, pe care am completat-o și am scris-o în lunile următoare. Nu i-am mulțumit niciodată îndeajuns.

Apoi, piesa mea despre Brâncuși „a murit“ mulți ani la rând, până când, în 2023, o tânără scenaristă de origine română, Amanda Andrei, a descoperit-o ca e-book Humanitas (pe atunci, cu descărcare gratuită) și mi-a cerut permisiunea să o traducă pentru un atelier de teatru care avea loc în anul următor, în cadrul IAMA Theatre Company din Los Angeles. Am fost de acord. Lectura cu public a adaptării ei a avut succes. Peste un an, în 2025, de ziua lui Brâncuși, Amanda a repetat experiența, de data asta, la invitația ICR New York. Lectura piesei, făcută de actori americani, a fost, din nou, bine primită.

Anul acesta se împlinesc 150 de ani de la nașterea lui Brâncuși, prilej cu care are loc o lectură cu public a piesei la Teatrul Național „I.L.Caragiale“ din București. Poate că acest text va deveni, cândva, cine știe, un spectacol de teatru de-adevăratelea, destinat marelui public.

Pentru publicarea acestui volum datorez mulțumiri speciale Editurii Humanitas, precum și celor care, de-a lungul timpului, au crezut în acest Brâncuși al meu: Lia Bugnar, Amanda Andrei, Dorian Branea.

Tatiana Niculescu

Personaje

JOHN MORGAN

AVOCATUL
GUVERNULUI SUA

MUZEOGRAFA MIOARA

EDWARD STEICHEN

MILAREPA

EZRA POUND

MODIGLIANI

MARCEL DUCHAMP

MARTHE

JACOB EPSTEIN

O PRIETENĂ

ROBERT AITKEN

PORTĂREASA

GERTRUDE WHITNEY

VERA MORGAN

GRAND,
ARTIST TURNĂTOR

VAMEȘUL

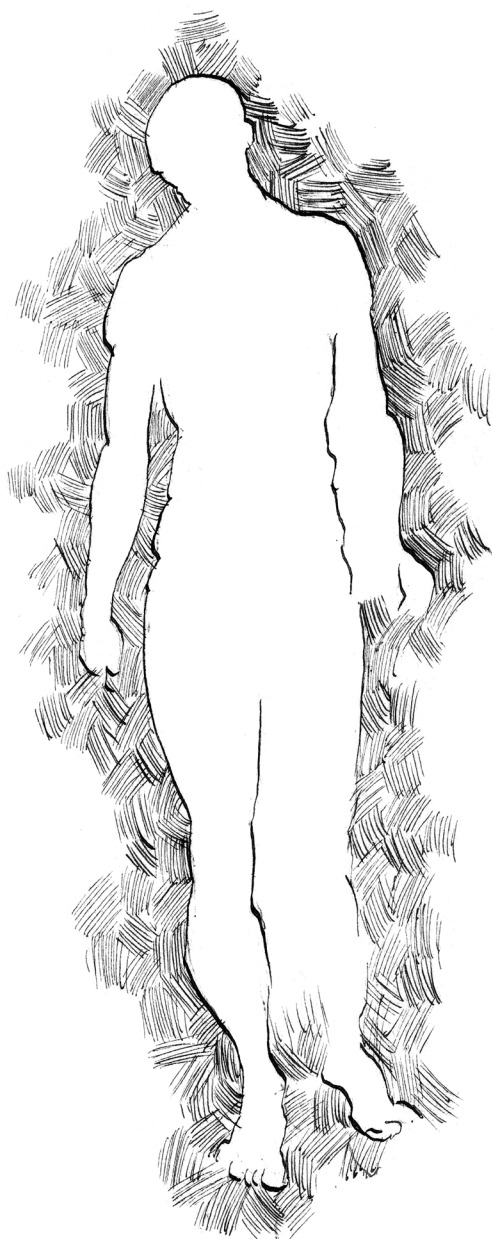
POLIȚISTUL

JUDECĂTORUL

SECURISTUL

AVOCATUL LANE

GEORGESCU

SCENA 1

Casa memorială Brâncuși, de la Hobița. Vara anului 1989. Pe prispă, un grup de turiști ascultă explicațiile MUZEOGRAFIEI. MUZEOGRAFA are ca la 40 de ani și lucrează la Casa memorială de peste 10 ani. E o femeie cumsecade, cu aer de profesoară de la țară, locuiește într-un sat apropiat. Are în mână copii după poze cu Brâncuși. Detașat de grup, un turist cu barbă, ca la 50 de ani, se uită prin jur, la butucii de lemn, la băncile improvizate, la pietrele de prin curte. Nu pare atent la prezentarea muzeografei.

MUZEOGRAFA

(cu ton didactic, turuie)

Aceasta este o copie făcută la începutul secolului trecut, a casei unde a locuit familia lui Nicolae Brâncuși, cioplită în lemn. Soția lui Nicolae, Maria, era torcătoare. În anul 1876, se naște fiul lor, Constantin. Veți vedea în interior o laviță ca aceea pe care dormeau toți cei cinci copii împreună cu părinții. Brâncuși își arată de mic talentul pentru sculptură. Chiar și la școală, cioplește banca pe furiș cu un cuțitaș. Fiind prins de învățător, acesta îl pedepsește, închizându-l într-o cușcă de păsări, de unde nu îi dă drumul până când nu intervin părinții. La 11 ani, fuge de la școală, iar la 13 ani, pleacă la Târgu Jiu, unde se angajează ca spălător de vase. Mama lui îl aduce acasă, dar, la 14 ani, Brâncuși pleacă iar, de data

aceasta la Craiova, unde este angajat de niște boiangii. În anul 1898, se înscrie la Școala Națională de Arte Frumoase de la București, unde se remarcă prin două lucrări: Ecorșeul (*arată vizitatorilor o poză*) și bustul lui Alexandru Davila (*arată poza bustului*). În 1904, se hotărăște să plece la Paris. Face tot drumul pe jos, ieșind din țară pe la punctul de frontieră Bahna-Vârciorova.

Turistul retras s-a apropiat între timp și intervine.

JOHN

S-a oprit la Viena. Apoi a fost bolnav de tifos... a ajuns la München... și a stat acolo, a muncit, apoi a trecut în Franța și a luat trenul pentru Paris.

MUZEOGRAFA

(respectuoasă, dar ușor iritată că a fost întreruptă)

Da? Știți dumneavoastră precis? Noi, aici, știm că a făcut tot drumul pe jos. Așa se-nvață și la școală.

JOHN

(împăciuitor)

N-are importanță.

MUZEOGRAFA

Ba are, cum să nu! În general, când spui Brâncuși spui asta: a plecat pe jos la Paris! Lucrez aici de peste 10 ani!... Vă dați seama, cine a mai făcut atâta drum pe jos? E un element... inedit... care trebuie spus. El, un țăran, a ajuns la Paris... cel mai mare sculptor...

JOHN

Aveți poze de vânzare? Reproduseri cu casa aceasta?

MUZEOGRAFA

Am, dacă doriți, ilustrate cu reproduceri după niște sculpturi de-ale lui. Cele care sunt la Târgu Jiu: Masa Tăcerii, Poarta Sărutului, Coloana Infinitului – *(către ceilalți vizitatori care, între timp, s-au răzlețit, profitând de intervenția lui John)* este vorba despre un ansamblu de trei lucrări dedicate comemorării ostașilor români care au murit în luptele de pe Jiu, în Primul Război Mondial. Ansamblul a fost terminat în 1937...

JOHN

(uitându-se la niște ilustrate de pe masa MUZEOGRAFEI)
Pot s-aleg?

MUZEOGRAFA

(resemnată, renunță la prezentare)

Sigur. Pofțiți! Văd că dumnealor merg în interior... Să mergeți și dumneavoastră, dacă doriți.

JOHN

Da? Mulțumesc. Chiar voiam... Se poate, da?

MUZEOGRAFA

Cum să nu? Să fiți atent la pragul de sus... *(continuă să vorbească, în timp ce unii turiști ies din casă, iar el intră)*
Pe vremea aia, casele se făceau cu tavanul jos. Se pune problema dacă localnicii, oltenii în general, sunt mai mici de statură și făceau casele după măsura lor, sau dacă se construiau așa, ca să păstreze căldura mai bine, pe timp de iarnă...

JOHN

(dinăuntru)

Se poate să fie și-așa, și-așa...

MUZEOGRAFA

Vedeți că acolo, deasupra patului – laviță se zice -, deasupra, e un fel de sfoară pe care se puneau hainele. Se numește culme, știți?

JOHN nu răspunde.

MUZEOGRAFA

(continuă să vorbească în timp ce aranjează miniaturi cu casa, câni, ilustrate și alte suveniruri de vânzare; mai vine câte un turist și mai cumpără câte ceva)

El și-a făcut sobă și plită țărănească și în atelierul de la Paris. Scaune de lemn, măsuță joasă, ca la țară... n-a uitat de unde-a plecat! Pe femei le cucerea imediat. Le punea să-nchidă ochii și zicea: „Cască gura!“ și le băga-n gură un fir de ceapă verde, învelit în brânză de casă, făcută de el. Și pe urmă le zicea: „Ghici ce e?“

(mândră) Nici una nu ghicea! *(tăcere)* M-ați auzit?

JOHN

(relaxat, întins pe laviță)

Da. M-am întins puțin. E voie, nu?

MUZEOGRAFA

(se ridică de la măsuța ei, vorbește cu el din prag)

Pe laviță? Da. Așa, câteodată, o persoană... sigur... e voie.

JOHN

Vine multă lume pe-aici?

MUZEOGRAFA

Mai mult români. Dumneavoastră de unde sunteți?

JOHN

Din Statele Unite.

MUZEOGRAFA

Da? Știți că Brâncuși a avut multe expoziții în America, chiar în timpul vieții... Vindea bine...

JOHN

(se ridică din poziția întins, rămâne așezat pe laviță)
Se poate dormi aici?

MUZEOGRAFA

Aici, în Hobita? Poate la Târgu Jiu...

JOHN

Nu, aici, în casă. Dacă plătesc...

MUZEOGRAFA

(temătoare)

Vai de mine! Cum să dormiți în muzeu? Dacă află cineva? Nimeni n-a mai cerut așa ceva... Nu se poate.

JOHN

Nu ating nimic, doar stau aici până mâine dimineață. Vă promit că nu află nimeni!

MUZEOGRAFA

Cum să nu afle? Se află imediat. Nici să nu vă gândiți. Și unde?... Nu vedeți? E doar o laviță de lemn...

JOHN

Vă rog! m-ați înțeles așa bine... am discutat... pentru mine e important.

MUZEOGRAFA

N-am mai auzit așa ceva! Credeam că sunteți om serios...
Nu se poate!

JOHN

Sunt om serios, dar vă rog mult. *(scoate o sută de dolari din buzunar)*
Pentru dumneavoastră.

MUZEOGRAFA

(îi vine un gând)

Dați-mi un pașaport, ceva, un document oficial... Nu pot să vă las aici, noaptea... am mai auzit de străini cu tot felul de apucături..., dar să doarmă la muzeu! Asta nu e chiar casa în care s-a născut, nu v-am spus?!

JOHN

Nu contează! *(pune suta de dolari în pașaport și i-l dă)*
Poftiți: pașaportul meu!

MUZEOGRAFA

(ia pașaportul, îl răsfoiește)

Uitați ce e: eu am terminat pe ziua de azi. Plec și încui ușa, poarta, tot. În nici un caz să nu aprindeți vreo lumină! Se vede de departe. Și nu spuneți la nimeni! Nu vă cunosc, nu știu! *(ieșind, bagă pașaportul și banii în poșetă)*

JOHN rămâne singur în casa memorială. Se lasă noaptea. JOHN aprinde o brichetă, se uită atent la pozele de pe pereți, la războiul de țesut expus, la lampa de gaz, la cuptorul de lut, apoi dă să se așeze din nou pe laviță. Uluit, constată că e ocupată de un individ sfrijit de post, ras pe cap, cu pielea

Un fel de cuvânt-înainte 5

Personaje 7

SCENA 1 9

SCENA 2 19

SCENA 3 29

SCENA 4 47

SCENA 5 59

SCENA 6 73

SCENA 7 83

SCENA 8 101

*Un fel de postfață. Apropie-te,
nu mușc, sunt doar un sculptor de geniu!*
de Lia Bugnar 115